

ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ: ПОНЯТТЯ, ВИМОГИ, ФАКТОРИ ВПЛИВУ

Досліджено сутність організації внутрішньогосподарського контролю шляхом аналізу поняття організації, основних факторів впливу на неї. Сформульовано вимоги, яким повинна відповідати система внутрішньогосподарського контролю на підприємстві

Постановка проблеми. Розвиток економічних процесів зумовлює зростання потреби в організації контрольної діяльності на підприємствах. Так, сьогодні внутрішньогосподарський контроль є своєрідним фільтром, який проявляється через зворотній зв'язок, і, в першу чергу, забезпечує можливість прийняття ефективних управлінських рішень. Лише організувавши дієвий контроль на підприємстві, керівництво та власники можуть отримати достовірну інформацію про стан справ, та на основі цього забезпечити майбутнє своєї компанії. Також раціональна організація внутрішньогосподарського контролю є одним із заходів, спрямованих на вдосконалення управління підприємством, яка забезпечує високий рівень виконання його завдань, чіткий порядок у його веденні.

Проблеми щодо організації внутрішньогосподарського контролю на підприємстві привертають значну увагу науковців і практиків, хоча ще й досі немає єдиного комплексного дослідження проблем організації внутрішньогосподарського контролю. Це пов'язано зі значною складністю даного дослідження, адже, щоб відповісти на питання “Як організувати контроль на підприємстві”, потрібно мати об'єкт дослідження – підприємство, а сьогодні в країні ви не знайдете жодного подібного підприємства навіть однієї галузі. Серед українських вчених організацію внутрішньогосподарського контролю досліджували: Бутинець Ф.Ф.,

Білуха М.Т., Валуєв Б.Г., Шевчук В.О., Сухарева Л.О. та інші.

Метою даного дослідження є розробка загальних положень організації внутрішньогосподарського контролю, визначення факторів впливу на неї, характеристика вимог, яких потрібно дотримуватися при організації внутрішньогосподарського контролю на всіх без виключення підприємствах.

Викладення основного матеріалу. Для вирішення проблеми організації внутрішньогосподарського контролю розглянемо природу поняття “організація” в цілому.

Люди та все, що їх оточує, певним чином організовані. Кожна людина починає дослідження оточуючого світу з дослідження того, як все організовано. Початкове, іноді неусвідомлене прагнення дізнатися щось нове є рушієм прогресу. З плином часу людина намагалася впорядкувати цей процес, систематизувати об'єкти, методологію, інструменти, мову дослідження [15]. У ході пізнання оточуючого середовища людина постійно спостерігає прояви відносно ефективного функціонування об'єктивної реальності: устрій природи, розвиток рослин, поведінку тварин. Деякі прояви організації (наприклад, будова мурашника, бамбука, мушлі та ін.) використовуються людиною у своїй діяльності.

Якщо розглядати мовне тлумачення, термін “організація” походить від середньовіч. лат. *organizo* – повідомляю,

налаштовую. Пізніше під словом *organizo* розуміли стрункий вигляд, об'єднання. Дещо іншим за значенням є французьке слово *organisation* – устрій, формування, взаємозв'язок.

У сучасній науці й практиці застосування терміну “організація” є буденним і водночас різноманітним. Сьогодні існує багато підходів

до розуміння сутності організації. Так, за даними таблиці 1, можна виділити такі її тлумачення: процес, явище, система, впорядкованість елементів, об'єднання людей, властивість, функція управління, структура, фізіологічні та психологічні особливості окремої особи, тип функціонування системи.

Таблиця 1 Підходи до тлумачення сутності організації

№	Автор	Варіанти тлумачення									
		Процес	Явище	Система	Впорядкованість елементів	Об'єднання людей	Властивість	Функція управління	Структура	Фізіологічні та психологічні особливості окремої особи	Тип функціонування системи
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Смирнов Э.А. [14]	+	+	+							
2.	Кузьмінський А.М. [7]				+						
3.	Литвин Ю.Я., Полторадня В.А. [11]			+							
4.	Завадський Й.С., Осовська Г.В., Юшкевич О.О. [6]		+				+				
5.	Мочерний С.В. [5]	+			+						
6.	Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш. [12]					+		+			
7.	Кудрицький А.В. [16]	+		+	+	+					
8.	Даль В.И. [4]	+									
9.	Сліпушко О. [13]						+		+	+	
10.	Мильнер Б.З. [8]						+				
11.	Губский Е.Ф., Кораблева Г.В., Лугченко В.А. [18]	+			+	+					
12.	Грицанова А.А. [9]	+			+						
13.	Шинкарука В.І. [19]	+			+				+		+
14.	Ильчев Л.Ф., Федосеев П.Н, Ковалев С.М., Панов Ф.И. [17]	+			+	+					
15.	Шинкарука В.І. [20]				+						
16.	Борисов А.Б. [1]				+	+		+			
17.	Ожегов С.И. [10]				+	+			+		

Враховуючи специфіку нашого дослідження, організацію ми будемо визначати як процес формування певної системи. Це зумовлено тим, що в попередніх роботах нами був застосований системних підхід до розуміння сутності об'єкта дослідження. Процес відносно до системи виступає джерелом, умовою і механізмом її виникнення, становлення та розвитку.

Виходячи з цього, під організацією варто розуміти процес, що передбачає сукупність заходів, які мають цілеспрямований характер

щодо створення, забезпечення, постійного впорядкування та вдосконалення функціонування системи.

Вищевикладений матеріал дає можливість сформулювати визначення організації внутрішньогосподарського контролю:

Організація внутрішньогосподарського контролю – це процес впорядкування та налагодження системи внутрішньогосподарського контролю на підприємстві, який складається із заходів щодо її створення, постійного впорядкування,

удосконалення її функціонування та має важливе значення для задоволення потреб управлінського персоналу в інформації.

Дані заходи повинні бути спрямовані на створення системи внутрішньогосподарського контролю, що відповідає ряду вимог. “Найсуттєвішими з них – як вважає проф. В.О. Шевчук – є принципи функціонування контролюючої системи та її складових, дотримання яких забезпечує сталість та результативність контролю” [21, с. 31-32]

Зазначимо, що принципи внутрішньогосподарського контролю та господарського контролю будуть ідентичними, адже перший є видом другого. На нашу думку, сьогодні про принципи внутрішньогосподарського контролю більш доцільніше говорити на теоретичному рівні, якщо ж розглядати їх на прикладному рівні то вони будуть представляти собою вимоги до внутрішньогосподарського контролю.

Принципи контролю як науки та принципи його здійснення є практично ідентичними. Неможливо розвивати науку за одними принципами, а здійснювати контроль за іншими. Не може бути “наукових” і “ненаукових” принципів контролю [3, с. 97].

При з’ясуванні, яким же вимогам повинні відповідати організація та функціонування, звернемо увагу на принципи, розроблені проф. Ф.Ф. Бутинцем: всебічність, регулярність, систематичність, дієвість, комплексність, об’єктивність, конкретність, економічність, раптовість. Хоча дані принципи були розроблені в умовах іншої економічної формації (командно-адміністративна система), більшість з них залишаються актуальними й сьогодні. Адже важко уявити ефективність управлінських рішень, що приймаються на основі інформації внутрішньогосподарського контролю, під час проведення якого:

– не враховано всіх факторів впливу на об’єкт, при плануванні контрольних заходів всебічно не розглянуто економічний, юридичний, науково-технічний, виробничо-комерційний і соціальний блоки;

– затрати на контрольні процедури перевищують ефект від його проведення;

– висновки по результатах контролю формувались лише під впливом дослідження лише певної частини об’єкту, а не всього комплексу його елементів;

– особи, що підлягають контролю були заздалегідь попереджені;

– результати контролю не несуть в собі ніякої конкретики;

– під час контрольних процедур не було застосовано інформації про результати попередніх перевірок.

Варто звернути увагу на вимоги до контролю, яких рекомендує дотримуватися В.В. Бурцев: підконтрольність кожного суб’єкта внутрішнього контролю, який працює в організації; обмеження інтересів; недопущення концентрації прав первинного контролю в руках однієї особи; зацікавленість адміністрації, компетентність, добросовісність та чесність суб’єктів внутрішньогосподарського контролю; придатність методології внутрішнього контролю; пріоритетність; оптимальна централізація (чи адекватність оргструктури); одинична відповідальність; потенційне функціональне заміщення; регламентація; взаємодія та координація; попередження несанкціонованого доступу до активів та файлів; ліміти повноважень при замовленні товарів (послуг, робіт); безпечність активів і файлів; регламентація діяльності на основі спеціальних схем послідовності операцій; впровадження нових інформаційних технологій в облікову та контрольну діяльність; документальне підтвердження виконання контрольної роботи; періодичний перерозподіл обов’язків між внутрішніми контролерами (ревізорами, внутрішніми аудиторами, бухгалтерами); розуміння взаємозв’язку об’єктів контролю; пріоритет попереднього контролю; використання інформації про відхилення, отриманої в попередніх перевірках; безперервність розвитку і вдосконалення [2, с 45-50].

На нашу думку, деякі з вимог, виділені Бурцевим В.В., дублюються, а деякі є

ідентичними до тих, що виділені проф. Ф.Ф. Бутинцем, хоча й по-іншому називаються. Так, наприклад, така вимога, як компетентність, добросовісність та чесність суб'єктів внутрішньогосподарського контролю повинні забезпечуватися дотриманням вимоги регламентації, тобто в актах що регламентують функціонування контролю повинні бути зазначені права, обов'язки та вимоги до особи, яка буде задіяна в контролі. Використання інформації про відхилення, отриманої в попередніх перевірках, як вимога до внутрішньогосподарського контролю дублює принцип систематичності.

Сьогодні не можна сформулювати чіткий перелік вимог, яким повинен відповідати внутрішньогосподарський контроль на підприємстві, адже з першого погляду кожен з них нічим не схожий на інший, а по суті вони є ідентичними – це пов'язуємо з термінологічною плутаниною в сфері контролю, яка сформувалася в Україні та світі сьогодні. Вважаємо що це питання є перспективою подальших досліджень та наголосимо на тому, що не заперечуємо існування жодної з перелічених вище вимог. Але наступні дослідження присвячені вимогам до організації та функціонування внутрішньогосподарського контролю повинні бути присвячені аналізу всіх запропонованих дослідниками вимог, та визначення з їх переліку пріоритетних, які б, в свою чергу, забезпечували виконання всіх інших та були запорукою виконання всіх завдань, покладених на внутрішньогосподарський контроль на підприємстві.

Продовжуючи далі розгляд питання, слід вказати виконання поставлених вимог до організації та функціонування системи внутрішньогосподарського контролю на підприємстві, та й взагалі його організація знаходяться під дією ряду факторів. Так, сьогодні можна виділити такі фактори впливу на систему внутрішньогосподарського контролю: ставлення керівництва до внутрішнього контролю; зовнішні умови функціонування організації, її розміри,

оргструктура, масштаби та види діяльності; кількість та регіональна неоднорідність місцезнаходження її відокремлених підрозділів чи дочірніх компаній; стратегічні установки, цілі та задачі; ступінь механізації і комп'ютеризація діяльності; ресурсне забезпечення; рівень компетентності кадрового складу; організаційно – правова форма; галузева належність; ступінь свободи дій в умовах переходу до ринку; кваліфікація кадрів і система інформаційного забезпечення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі дослідження основних положень організації системи внутрішньогосподарського контролю сформульовано наступні висновки наступні висновки:

1. Поняття організація в сучасній науці вживається в різноманітних значеннях, що пов'язано зі специфікою дослідження. В даному випадку, під організацією слід розуміти процес формування певної системи. Виходячи з цього, організація внутрішньогосподарського контролю – це процес впорядкування та налагодження системи внутрішньогосподарського контролю на підприємстві, який складається із заходів щодо її створення, постійного впорядкування, удосконалення її функціонування.

2. Організація внутрішньогосподарського контролю повинна забезпечити відповідність останнього певним вимогам, які в теоретичному аспекті застосовуються, як принципи контролю. Сьогодні не можна сформулювати чіткий перелік вимог, яким повинен відповідати внутрішньогосподарський контроль на підприємстві. Вважаємо що це питання є перспективою подальших досліджень та наголосимо на тому, що не заперечуємо існування жодної з перелічених вище вимог, хоча їх варто систематизувати: сформулювати основні, які б, в свою чергу, забезпечували виконання інших.

3. Ефективне функціонування системи контролю на підприємстві знаходиться під впливом ряду факторів, які залежать від внутрішніх та зовнішніх умов функціонування підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Борисов А.Б.* Большой экономический словарь. – М.: Книжный мир, 2001. – 895 с.
  2. *Бурцев В.В.* Внутренний контроль в организации: методологические и практические аспекты // Аудиторские ведомости – 2002 г. – № 8 – С. 41-50
  3. *Бутынец Ф.Ф.* Проблемы хозяйственного контроля и ревизии в сельском хозяйстве (вопросы методологии, теории и практики): Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук. – Житомир, 1986. – 486с.
  4. *Даль В.И.* Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 тт. Т. 2. – Спб.: ТОО “Диамант”, 1996. – 784 с.
  5. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / Редкол.: С.В. Мочерний та ін. – К.: Видавничий цент “Академія”, 2001. – 848 с.
  6. *Завадський Й.С., Осовська Г.В., Юшкевич О.О.* Словник економічних термінів: менеджмент, маркетинг, підприємництво: Навч.-метод. посібник. – Житомир: ЖІТІ, 1999. – 444 с.
  7. *Кузьмінський А.М.* та ін. Організація бухгалтерського обліку, контролю та аналізу: Підручник / А.М. Кузьмінський, В.В. Сопко, В.П. Завгородній; За ред. А.М. Кузьмінського. – К.: Вища школа, 1993. – 223 с.
  8. *Мильнер Б.З.* Теория организаций. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 336 с.
  9. Новейший философский словарь / Под ред. А.А. Гриценова. – Мн.: Изд. В.М. Скакун, 1998. – 896 с.
  10. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка. Около 53000 слов. Изд. 7-е, стереотип. – М.: «Сов. Энциклопедия», 1968. – 900 с.
  11. Организация бухгалтерского учета в сельском хозяйстве. Литвин Ю.Я., Полторадня В.А. – К.: “Вища школа”, 1977. – 176 с.
  12. *Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш.* Учебный экономический словарь. – М.: Рольф: Айрис-прес, 1999. – 416 с.
  13. *Сліпушко О.* Політичний і фінансово-економічний словник. – К. Видавництво “Криниця”, 1999. – 387 с.
  14. *Смирнов Э.А.* Основы теории организации: Учеб. пособие для вузов. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 375 с.
  15. Теория организации: Учебник для вузов / Г.Р. Латфуллин, А.В. Райченко. – СПб.: Питер, 2003. – 400 с.
  16. Український Радянський енциклопедичний словник: В 3-х томах / Ред. кол.: А.В. Кудрицький. – 2-ге вид. Том 2. – К.: УРЕ, 1987. – 736 с.
  17. Философский энциклопедический словарь / За ред. Л.Ф. Ильчев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, Ф.И. Панов. – М.: “Советская энциклопедия”, 1983.
  18. Философский энциклопедический словарь / Под ред. Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева, В.А. Лутченко – М.: ИНФРА-М, 2000. – 576 с.
  19. Філософський енциклопедичний словник / За ред. В.І. Шинкарука. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
  20. Філософський енциклопедичний словник / За ред. В.І. Шинкарука. – 2-е вид. перероб. і допов. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
  21. *Шевчук В.О.* Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою: Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. – К., 1999. – 528с.
- ДЕРЕЗА Зоя Петрівна – заступник головного бухгалтера по методології та аудиту ЗАТ “Новокраматорський машинобудівний завод”
- Наукові інтереси:
– проблеми внутрішньогосподарського контролю